

SOVYETLER BİRLİĞİ TÜRKOLOJİSİ NİKOLAY ALEKSANDROVİÇ BASKAKOV (Doğumundan Sekseninci Yıldönümüne)*

Y.A. POTSELIYEVSKİY

E.R. TENİŞEV

Meşhur Sovyetler Birliği Türkoloğu, filoloji bilimleri doktoru ve profesör, Nikolay Aleksandroviç Baskakov seksen yaşına geldi. N.A. Baskakov 22 Mart 1905 yılında Solviçegorsk'ta (eski Vologod vilâyeti) doğdu. Liseyi bitirdikten sonra Gryazovetsk Pedagoji okuluna yatay geçiş yaptı. N.A. Baskakov 1925 yılında bu okuldan mezun olduktan sonra I Moskova Üniversitesi Etnoloji Fakültesini (Etnografya bölümü, Türkoloji Ana Bilim Dalı) kazandı. Bu fakülteyi 1929 yılında bitirdi.

1930 yılında N.A. Baskakov Karakalpak Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Turtkul şehrine görevli olarak gönderildi. Orada önce Bölge Halk Eğitimi bölümünde bilim görevlisi olarak çalıştı. 1931 yılında Kompleks Bilim ve Araştırma Enstitüsü kurulduktan sonra burada Etnoloji ve Dil Bilim Bölümü başkanlığını yaptı. Bu bölüm o zamanlar Karakalpak dili ve etnografyası üzerine yoğun çalışmalar yapıyordu.

1931 yılında N.A. Baskakov Moskova'ya döndü. Bilim görevlisi olarak Doğu çalışanları Komünist Üniversitesine bağlı millî ve sömürge sorunlarıyla ilgilenen Bilim ve Araştırma Derneğinde çalıştı. Aynı zamanda DÇKÜ'de doçent olarak çalıştı. 1932 yılında Uluslar arası İlim ve Araştırma Enstitüsüne baş bilim görevlisi olarak çağrıldı. 1933 yılında ise SSCB'ye bağlı merkezî seçim komitesi tarafından Sovyetler Birliği Yeni Alfabe Merkezî Komitesine çağrıldı. 1937 yılında bu komitenin kapatılması dolayısıyla N.A. Baskakov Dil ve Yazı Enstitüsü Bilim ve Araştırma koluna yatay geçiş yaptı. Bu enstitü 1944 yılında *Dil ve Düşünce Enstitüsü*, 1950 yılında ise *SSCB Bilimler Akademisi Dil Bilim Enstitüsü* olarak yeniden düzenlendi. Bugüne kadar da burada çalışmaktadır.

1941 yılında gönüllü olarak Gönüllü Milis Kuvvetleri Kiev Halk Tümenine giren N.A. Baskakov, kısa bir süre sonra SSCB Bilimler Akademisi başkanlık heyeti tarafından geri çağrılarak Altay Dilini incelemek ve ilmi çalışmalarda bulunmak üzere Dağlık-Altay Muhtar Vilâyetinde görevlendirildi. N.A. Baskakov burada Dil ve Edebiyat Bilim Komisyonunun Dağ-Altaysk'a tahliye edilen daha sonra da Moskova'ya taşınan *V.İ. Lenin* adlı *Moskova Pedagoji Enstitüsü*nün kuruluş çalışmalarına katıldı. N.A. Baskakov 1943 yılından itibaren *Dil ve Yazı Enstitüsünde*, *V.İ. Lenin adlı Moskova Pedagoji Enstitüsünde* *Altay Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı* olarak çalışmaya devam etti.

Araştırma faaliyetine etnograf olarak başlayan N.A. Baskakov'un ilmî alanının belirlenmesine ve canlı Türk dillerini ve az incelenen ya da hiç incelenmeyen lehçeleri inceleme çalışmaları araştırmalarına, Türk dillerini devamlı konuşanlarla sürekli temas halinde olması yardımcı oldu.

1926 yılının Nisan ayında fakülte dekanlığı ve I. Moskova Devlet Üniversitesi Etno-Arkeoloji Müzesi profesörlerinden A.N. Maksimov ve V.K. Trutkovskiy'nin yardımları ve inisiyatifleri ile N.A. Baskakov, Karakalpak Dili ve yaşamını incelemek üzere 5 aylığına

* *Sovetskaya Tyurkologiya*, 1980, No 2, s.87-88.

8 SOVYETLER BİRLİĞİ TÜRKOLJİSİ NİKOLAY ALEKSANDROVIÇ BASKAKOV (Doğumundan Sekseninci Yıldönümüne)

Karakalpak Muhtar Vilâyetine gönderildi. Bu araştırma çalışmalarının sonuçları Baskakov tarafından ilk çalışma olarak *Karakalpakların Etnografya Denemeleri*'nde yayımlandı. 1928 yılında Baskakov Hiva ve Karakalpak Muhtar Vilâyetine etnografya ve folklor araştırmaları için gönderildi. Moskova'da bulunan Kazak temsilciliğinin daveti üzerine Kazakistan'a giden Baskakov burada özellikle Uygurların dili ve folkloru ile ilgili bilgiler topladı. Baskakov'un üniversite öğrencisiyken folklor ve eski kelimeler sözlüğü dışında kalan ve Uygur dilinin ses ve yapı bilgisi ile ilgili kısa özelliklerini içine alan "*Isık Köl Yakınındaki Uygurların Dili*" adlı çalışması 1978 yılında yayımlandı. Baskakov 1929 yılında Halk Bilimi Merkez Müzesi'nin davetlisi olarak Hiva gezisi çalışmalarına katıldı. 1930 yılında Baskakov, S.E. Malov tarafından düzenlenen Karakalpak Muhtar Vilâyetinin kuzey bölgelerindeki dili incelemek üzere dil bilim araştırma çalışmalarına yönetici olarak katıldı. Burada yapılan çalışmaların sonuçlarını 1932 yılında Turtkul'da yayımlanan "*Karakalpak Dilinin Özetlenmiş Dil Bilgisi*"nde genellettirdi. 1935, 1936, 1938 ve 1945 yıllarında düzenlenen araştırma inceleme gezilerinde daha çok dil bilim araştırmaları gözetilmiş ve çok zengin malzemeler ortaya çıkarılmıştır. Bu malzemeler Baskakov'un "*Karakalpak dilinde Kelime Bölükleri ve Kelime Yapımı*" adlı doktora tezinin temelini oluşturmuştur. Baskakov bu tezini 1950 yılında tamamlamıştır. "*Karakalpak Dili*" temel monografisi iki kitap halinde çıkmıştır: "*Diyalektoloji üzerine Malzeme –Metinler ve sözlükler* (Moskova 1951) ve "*Ses ve Yapı Bilgisi*" (Moskova, 1952). Şunu da belirtmek gerekir ki bu monografide ve Baskakov'un diğer yayınlarında sunulan diyalektoloji malzemeleri Türk folklorunu inceleyenler tarafından da kullanılabilir. Okuyucu burada halk eserlerinin temel ürünleri olan büyü sözlerini, düğün şarkılarını, kült ilâhileri, ninnileri, çocuk şarkılarını, masalları, halk şiirlerini, atasözlerini, tekerlemeleri, gençlik şarkılarını, dostluk; aşk; hiciv şarkılarını, destanları ve efsaneleri bulabilir.

Büyük Anayurt savaşına kadar Baskakov'un Karakalpak Muhtar Vilâyetine ya da Oyrot Muhtar Vilâyetine, Kazakistan'a, Kırgızistan'a; Dağıstan'da ve Kuzey Kafkasya'da bulunan Nogaylara gidişi bazı yıllar kaydedilmemiştir. Baskakov'un 1941-1943 yılları arasında Dağlık-Altay Muhtar Vilâyetinde bulunması Altay dili konusunda diyalektolojik malzemeleri toplaması açısından çok yararlı olmuştur. Buradaki çalışmaların sonuçları Türk dilleri ve lehçeleri konusunda geniş, yeni malzemeleri bilim yaşamına sokan ilmi makaleler ve ayrıntılı monografilerdir. Burada "*Nogay Dili ve Lehçeleri- Dil Bilgisi, Metinler ve Sözlükler*" adlı monografisi (1940), "*Altay Dilinin Lehçeleri*" adlı makalesi (1956), "*Altay Dili*" adlı monografisi ve son olarak çok ciltli monografisi "*Altay Dilinin Kuzey Lehçeleri*" hatırlatılabilir. Bu monografinin I. cildi "*Kara Tatarların (Tubakici) Diyalekti. Metinler ve Tercüme*" 1965 yılında ortaya çıktı. Serinin sonraki cildi "*Kuukici Tatarlarının Diyalekti. Dil bilgisi Denemesi, Metinler, Tercüme ve Sözlük*" yayımlanmaktadır, ayrıca yazar Altay Dilinin Güney Lehçelerine adanan denemeler serisi yayımlamayı amaçlamaktadır.

Yaşayan Türk dillerini inceleme sürecinde Baskakov'un aklında bu dillerin dil bilgisi yapısına uygun özgün görüşler sistemi oluşmuştur. Bu sistem, Türk dil bilgisinin özel sorunları konusundaki sayısız yayınlarına ve geniş genel çalışmalarına da yansımıştır. Bu çalışmalardan "*Türk Dilleri (1960)*" ve "*Türk Dillerinin İncelenmesine Giriş (1962)*"i hatırlatmak gerekir.

N.A. Baskakov "*Türk Dillerinin Sınıflandırılması. Gelişimi ve Dönemleştirilmesi (1952)*" adlı çalışmasında Türk dillerinin sınıflandırılmasının ilk önce Türk dillerinin gelişmesinin tarihî sürecini incelemenin temelinde, Türk halklarının, Türk dillerini konuşanların tarihinde, dolayısıyla Türk dillerinin dil bilgisi yapısı ve sözcük bileşimi göz önünde tutularak yapılması gerektiğini savunmaktadır. Böylece hemen hemen tek sınıflandırma şeması sunmaktadır.

Şu sıralar Baskakov “*Türk Dillerinin Yapısının Tarihi ve Tipolojik Niteliği*” adlı araştırma serisi üzerinde çalışmaktadır. Türk Dillerinin kelime öbekleri ve cümle bilgisi, kelimelerin biçim bilgisi yapısıyla ilgili eserin ilk iki cildi yayımlanmıştır. *Türk Dillerinin Tarihi ve Tipolojik Ses Bilgisi* tamamlanmaktadır. Bu çalışmada “*Türk Dillerinin tipolojik özelliklerinin genel niteliğini bütün dillerin, genel kategorilerine ve kendilerine özgü özelliklere sahip olan belli başlı diller gibi verme; bütün Türk dillerine özgü tek bir yapının gelişimini olayların kronolojik sırasını inceleme temelinde tespit etme*” sorunu çözümlenmektedir.

N.A. Baskakov’un çok yönlü çalışmalarından bahsederken onun kültür alanına aktif katılımını, özellikle Türk dilleri için alfabe ve yazının hazırlanmasındaki katkılarını, millî okullar için yöntemle ilgili tavsiyeler ve yardımcı kitapların hazırlanmasında katkılarını, millî-Rusça ve Rusça-millî sözlükler dizisinin (*Uygurca-Rusça, Rusça-Uygurca; Karakalpakça-Rusça, Rusça-Karakalpakça; Oyrotça-Rusça, Rusça-Oyrotça; Hakasça-Rusça*) oluşturulmasındaki katkılarını anmamak mümkün değildir.

N.A. Baskakov ilmî çalışmalarını aktif öğretmenlik faaliyeti ve uzman Türkologların yetiştirilmesiyle birleştirmiş, ayrıca ilmî ve topluluk çalışmalarını yürütmüştür. O, okullara ve yüksek okullara yardımda bulunmanın yanı sıra daimî danışmanlık, yöntem komisyon başkanlığı, Sovyetler Birliği Türkologları heyet üyeliği, Lenin ve devlet ödülleri uzman komisyon üyeliği, Sovyetler Birliği Türkoloji dergisi yazı kurulu üyeliği ve Sosyalist millet dillerinin gelişmesi üzerine Bilim Meclisi başkan yardımcılığı görevlerini de yürütmüştür.

N.A. Baskakov’un ilmî çalışmaları hem yurt içinde hem de yurt dışında büyük takdir kazanmıştır. O, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti; Türkmen ve Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri; Karakalpak Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin emektarı, Büyük Britanya ve İrlanda Kraliyetleri Asya Toplumu, Türk Dil Bilim Kurulu, Uluslar Arası Ural Altay Kurulu (Hamburg), Polonya Şarkiyat Toplumu şeref üyesi; Fin-Ugor Kurulu (Helsinki) üyesi ve muhabiridir.

Bugün de N.A. Baskakov her zamanki gibi çalışmalarına devam etmektedir. Ona sekseninci yıldönümü dolayısıyla sağlık ve yaratıcı aktifliğinin uzun yıllar devamını diliyoruz.

Çeviren: Faruk ÖZTÜRK